

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЗМУ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИCURRENT TENDENCIES IN THE DEVELOPMENT OF PATRIOTISM:
EUROPEAN EXPERIENCE FOR UKRAINE

У статті проаналізовано особливості розвитку інституту патріотизму в європейських країнах з метою використання кращих практик в Україні. На основі європейського досвіду запропоновано можливі шляхи удосконалення механізмів щодо розвитку патріотизму в Україні.

Визначено, що патріотичне виховання сьогодні є одним із ключових питань в системі національних пріоритетів багатьох країн світу. Сучасний стан виховання патріотизму в Україні потребує не лише ґрунтовного реформатування, але й урахування зарубіжного досвіду провідних європейських країн світу, в яких любов до Батьківщини, народу, повага прав людини, дотримання закону є нормою життєдіяльності. Проблема реалізації патріотичного виховання молоді є актуальною і має комплексний характер.

Узагальнено науковий доробок вітчизняних учених щодо державного розвитку патріотизму, конкретизовано відповідний понятійно-категорійний апарат.

Проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти з метою їх імплементації в законодавство України.

В даній статті проведено аналіз європейського досвіду розвитку патріотизму та вироблення практичних рекомендацій щодо можливості його використання в Україні.

У статті запропоновано аналіз зарубіжного досвіду патріотичного виховання, досліджуються практичні підходи до формування патріотичної свідомості, обґрунтовуються можливості адаптації позитивного досвіду у вітчизняну практику.

Звернено увагу на те, що історичний досвід є корисним, оскільки він дозволяє побачити, насамперед, варіативність нормативно-правових моделей забезпечення та розвитку патріотичного виховання, які застосовуються у різні часи й у різних державах, а також дозволяє визначити конкретну ефективність або неефективність їх впровадження в Україні.

Зроблено висновок про те, що в Україні в першу чергу варто зосередити увагу на збереженні і примноженні духовних цінностей, культурних національних традицій, шанобливому ставленню до української мови.

Показано, що в різних країнах світу по-різному реалізується розвиток патріотизму. Все залежить від ступеня участі держави та державної політики в цьому процесі.

Ключові слова: патріотизм, європейський досвід, патріотичне виховання, національний пріоритет, державна політика, громадянська освіта.

The article analyzes the peculiarities of the development of the institute of patriotism in European countries with the aim of using the best practices in Ukraine. On the basis of European experience, possible ways of improving the mechanisms for the development of patriotism in Ukraine are proposed.

It was determined that patriotic education today is one of the key issues in the system of national priorities of many countries of the world. The current state of patriotism education in Ukraine requires not only a thorough reformatting, but also taking into account the foreign experience of the leading European countries of the world, in which love for the Motherland, the people, respect for human rights, and compliance with the law are the norm of life. The problem of implementing patriotic education of youth is urgent and has a complex nature.

The scientific output of domestic scientists regarding the state development of patriotism is summarized, the corresponding conceptual and categorical apparatus is specified.

International normative legal acts were analyzed with the aim of their implementation in the legislation of Ukraine.

This article analyzes the European experience in the development of patriotism and makes practical recommendations regarding the possibility of its use in Ukraine.

The article offers an analysis of the foreign experience of patriotic education, examines practical approaches to the formation of patriotic consciousness, substantiates the possibilities of adapting positive experience into domestic practice.

Attention is drawn to the fact that historical experience is useful, as it allows us to see, first of all, the variability of normative and legal models for the provision and development of patriotic education, which are used at different times and in different states, and also allows us to determine the specific effectiveness or ineffectiveness of their implementation in Ukraine.

It was concluded that in Ukraine, first of all, attention should be focused on the preservation and multiplication of spiritual values, cultural national traditions, respectful attitude towards the Ukrainian language.

It is shown that the development of patriotism is implemented differently in different countries of the world. Everything depends on the degree of participation of the state and state policy in this process.

Key words: patriotism, European experience, patriotic education, national priority, state policy, civic education.

УДК 35.08:331
DOI <https://doi.org/10.32782/ptm2663-5240-2022.32.3>

Найда І.В.

к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри права
Київський кооперативний інститут
бізнесу і права

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні розвиток патріотизму є запорукою суспільно-політичного розвитку нашої держави, і одним із факторів національної безпеки України. Одним із найефективніших шля-

хів здійснення розвитку патріотизму в Україні є дослідження розвитку та впровадження патріотичного виховання провідних європейських країн для запозичення їхнього позитивного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку патріотизму в Україні розглядаються в працях таких науковців як: І. Бежа, В. Трощинського, В. Кременя, Г. Ващенко, Ю. Кальниша, Т. Безверхої, А. Sliwka, D. Kerr, A. Kiating, E. Ireland, A. Kaminski, Himmelmann G. та інших. Аналіз наукових праць свідчить, що сьогодні залишається актуальним питання розвитку патріотизму в Україні шляхом використання ідей європейського досвіду, що сприяло б його переходу на якісно вищий рівень.

Мета статті. Аналіз сучасних тенденцій розвитку патріотизму європейських країн для окреслення перспектив його застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Україна має стійкі партнерські відносини з провідними країнами Європейського Союзу у яких сьогодні найбільш актуальними, ключовими в системі національних пріоритетів є розвиток патріотизму та патріотичного виховання.

Патріотичне виховання сьогодні є одним із ключових питань в системі національних пріоритетів багатьох країн світу.

Патріотизм походить від грецького слова «раїгіоієз», яке перекладається «земляк», «співвітчизник». Патріотизм – це любов та відданість своїй Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам, готовність іти на жертви в ім'я інтересів свого народу. Патріотизм виявляється в почутті гордості за матеріальні та духовні надбання свого народу, прагненні зберегти самобутність своєї культури, мови, традицій предків [1].

Сучасний стан виховання патріотизму в Україні потребує не лише ґрунтовного реформатування, але й урахування зарубіжного досвіду провідних європейських країн світу, в яких любов до Батьківщини, народу, повага прав людини, дотримання закону є нормою життєдіяльності.

Науковець Г. Ващенко акцентував увагу на необхідності виховання особистості з почуттям національної гідності, патріотизму, громадянської пошани і злагоди. «Треба виховувати молодь так, щоб вона могла захищати права свого народу і здатна була віддати в боротьбі за нього своє життя. Але, виховуючи в молоді патріотизм, здорову національну гордість, свідомість своєї національної гідності, у жодному разі не можна виховувати в неї безглузду національну пиху й презирство до інших народів лише на тій підставі, що вони не українці». Оскільки, відчувши, що таке несправедливість, український народ і сам мусить бути справедливим. Але цього мало. Український нарід ще з початку своєї історії протягом віків, борючись

за своє існування, разом з тим своїми грудьми захищав європейські народи, що несуть на собі ярмо неволі і намагаються скинути його з себе. В цьому велике історичне покликання українського народу. «Йдучи за ним український нарід має спричинитися до побудови політичного й суспільного життя не на засадах егоїзму, насильства й експлуатації, а на засадах справедливості і гуманності. Служба Батьківщині наказує підкорити свої інтереси потребам українського народу» [2, с. 177].

В різних країнах світу по-різному реалізується розвиток патріотизму. Все залежить від ступеня участі держави та державної політики в цьому процесі. Так в Німеччині після подій Другої світової війни в системі освіти відійшли він прямого виховання патріотизму, замінивши його громадянською освітою.

В Німеччині виховання патріотизму в школах не практикується. Нині у Німеччині є предмет «Суспільствознавство» (Sozialkunde або Gemeinschaftskunde), де вивчають історію, політику, економіку, соціологію, значна увага приділена Євросоюзу. Учні вчать бути активними та ангажованими громадянами, які беруть участь у політиці та суспільних справах [3].

Важливим та корисним для Української держави є досвід Німеччини у вихованні патріотизму, громадянськості, моральних цінностей підростаючих поколінь. Аналіз педагогічної літератури показав, що вперше в Німеччині до теми громадянського виховання звернувся Г. Кершенштайнер, який розробив систему громадянського виховання для навчальних закладів.

Досліджуючи питання розвитку патріотизму в Німеччині з'ясували, що цей процес називається впровадженням демократії, громадянським вихованням, громадянською освітою тощо. Остаточо засудивши ідеологію нацизму, німецькі педагоги перестали вживати термін «патріотизм», оскільки в часи Другої світової війни цей феномен асоціювався у них з відданістю фюреру і Рейху. Нинішня система громадянської освіти країни характеризується демократичністю, повагою прав дитини, наявністю передових технологій виховання. При цьому доводиться констатувати, що однозначного бачення змісту громадянського виховання в німецьких педагогів немає [4].

«Громадянське виховання» є відповіддю на конкретні соціальні питання (імміграційні проблеми, расизм, нетерпимість, егоїзм, глобалізація, втрата культури) та завдання (гендерні, етичні), а також на необхідність активного залучення молоді до демократичних та суспільних процесів. У центрі громадянського

виховання зростаючої особистості Німеччини стоїть навчання комунікативності і соціалізації. Відповідно до цього завдання, навчати потрібно не тільки толерантності, оскільки цілі набагато ширші – «свідоме заохочення плюралістичних поглядів і дивергентного мислення. Молодь повинна бути в курсі завдань суспільства та брати активну участь у їх вирішенні. На основі пропозицій і нових перспектив мають реалізовуватися гуманістичні принципи, які стануть підґрунтям громадянськості» [5].

Професор А. Слівка, розуміючи важливість громадянського суспільства, в якому може функціонувати демократична педагогіка, яка ж і задіяна у вихованні громадянина-патріота-демократа, зазначає, що «немає демократії без демократів і демократів, яких не вчили демократії. Демократична культура не падає з неба, вона не виникає самостійно, не розвивається сама по собі, а вимагає постійного піклування» [6].

Огляд досвіду розвитку патріотизму в Німеччині на наш погляд, свідчить про те, що для підвищення патріотичного духу своїх громадян країна відійшла від безпосереднього розвитку патріотизму та патріотичного виховання, надаючи перевагу громадянському вихованню, в основі якого покладено реалізацію прав і свобод людини та громадянина.

У Німеччині виховання патріотизму відбувається в тому числі на основі стандартів альтернативної цивільної служби (цивільдінст). Зазвичай проходження служби відбувається в соціальній сфері, в закладах охорони здоров'я та на базі екологічних організацій. Незважаючи на те, що такий вид служби триває на 2 місяці більше за військову, до нього добровільно долучається значно більше німецької молоді. В світлі цього стандарти громадянського виховання виступають як невіддільні від патріотичного [7, с. 57].

В Німеччині також набули популярності державні цільові програми такі як: «Добровільний соціальний рік», «Добровільний екологічний рік», «Добровільний культурний рік» тощо, які фінансуються із бюджетів земель і мають за мету допомогти молоді більш успішно залучатися до розв'язання соціальних проблем й виробити почуття громадянської відповідальності та патріотизму.

Досвід розвитку патріотизму Польщі є теж доречним для України.

Патріотичне виховання у Польщі розпочинається ще у дошкільному віці в родині і триває у дитячому садку, де, передусім, навчають поважати державні символи Польщі. Діти відвідують музеї, де знайомляться з історією регіону та міста, вивчають патріотичні пісні та

вірші, навчаються пишатися своєю країною, національними героями, рідною мовою.

Відповідно до статті 4 Закону Республіки Польща «Про систему освіти» від 7-го вересня 1991 року, за формування основ патріотичного виховання в молодого покоління відповідає родина (сім'я) як основний суспільний осередок, школа, різноманітні громадські організації (з-поміж них вагоме місце у формуванні людини-патріота своєї держави посідає Союз польського харцерства), а також костел і різноманітні осередки суспільної комунікації. Важливим аспектом у формуванні громадянськості та вихованні патріотизму, як зазначає Закон, є школа, яка має надати кожному своєму учню необхідні умови для його розвитку, щоб підготувати його до виконання у майбутньому своїх сімейних та громадянських зобов'язань, заснованих на принципах солідарності, демократії, терпимості, справедливості та свободи. Громадянське виховання в школі залежить від ставлення вчителів і методів, які вони використовують, державних та шкільних урочистостей, в основі яких закладено повагу до національних символів, днів національної пам'яті, під час яких можна дізнатися про місця національної пам'яті, різні важливі національні свята. Завданням школи є підготовка дітей і молоді до активної участі в суспільному житті, до безкорисливого служіння своїй країні й боротьби за справедливість і соціальний прогрес. Школа покликана об'єднати теоретичні знання з практикою, дати молодим людям можливість брати активну участь у створенні цінностей, які збагачують економіку й культуру нації, сприяти громадянському, ідейно-моральному, патріотичному вихованню та розвитку учнівської молоді [8; 9].

Таким чином, формується основа національної ідентичності.

Національна (етнічна) ідентичність виступає як процес усвідомлення індивідом своєї належності до етнічної групи, що проявляється у когнітивному, емоційному уподібненню індивіда іншим особам, групі. Повнокровне існування етноспільноти, подальший розвиток її культуротворчих традицій забезпечується самоототожненням особи з своїм етносом. Механізм етнічної ідентифікації має суб'єктивну психологічну природу. Так, суб'єкт убаचाє свою подібність із «моделлю», переживає цю подібність, яка може бути і свідомою, і неусвідомленою. Він переживає «вікарні афективні реакції», в яких події «моделі» зачіпають і самого суб'єкта. На етнічність впливають і її підтримують об'єктивні чинники: господарство, культура, мова, релігія, територія. Кожній етнічності притаманні тільки її властиві

вірування, менталітет, стиль і спосіб життя, які ідентифікують особи даної групи [10, с. 118].

В 2000-х роках робота щодо активної реалізації національно-патріотичного виховання у Польщі набула якісної видозміни. Прикладом цього можуть слугувати такі польські проекти як: «Патріотизм завтрашнього дня» та «Незалежний 2018».

Програма «Патріотизм завтрашнього дня» керується принципами верховенства права, солідарності та справедливості. Програму спрямовано здебільшого на розвиток патріотизму у молодих людей, яких закликають залишатися в країні і будувати саме в ній своє майбутнє.

«Патріотизм завтрашнього дня» являє собою національну грантову програму, що реалізовується польським Міністерством культури та національної спадщини. З 2009 року фактичним виконавцем програми виступає Музей історії Польщі. За багаторічний період свого існування завдяки програмі 163 установи отримали гранти від 5 тис. до більш ніж 50 тис. злотих. Загальна сума за всі роки досягає близько 4 млн злотих, що становить майже 30 млн гривень. Багато виданих грантів спрямовані на відзначення визначних дат та вшанування видатних постатей польської історії, зокрема, Йозефа Пілсудського, а також Тадеуша Костюшко. Кошти на проведення заходів мали змогу отримувати різні організації, серед яких були фонди, асоціації, бібліотеки, культурні будинки, музеї тощо. Проекти, що нагороджуються, зазвичай реалізуються у форматі семінарів, ігор, подій та змагань. Більшість проектних заявок зазвичай пов'язані з вивченням місцевої історії, решта – із політичним, соціально-економічним та побутовим життям країни [11, с.32].

Розвиток патріотизму в Польщі є безперервним, та триває упродовж всього життя. Україні варто теж є використати досвід Польщі щодо можливостей неформальної та інформальної освіти для розвитку патріотизму.

Дивлячись на досвід європейських країн, зокрема, Польщі, бачимо, що в Україні в першу чергу варто зосередити увагу на збереженні і примноженні духовних цінностей, культурних національних традицій, шанобливому ставленню до української мови.

В Литві, важливість громадянської освіти та виховання підкреслюється в усіх основних документах, що регулюють освітню політику (Закон про освіту, Стратегія освіти, Довготривала програма національного й громадянського виховання, Програма правової освіти тощо), громадянська освіта поєднує два блоки, в основі яких є формування навичок

громадянської дії та розвиток «громадянського мислення». У цій країні діє широкомасштабна неформальна освітня діяльність, що охоплює людей різного віку за участі неурядових організацій: від підвищення кваліфікації педагогічного складу для викладання дисциплін із громадянської освіти та участі в різноманітних програмах UNESCO та Ради Європи до шкільного самоврядування, суспільних рухів, гуртків тощо [12].

Загалом в європейських країнах використовується метод «ненав'язливого патріотичного виховання». Так у школах доволі часто проводять різноманітні історичні змагання, оскільки вважають, що історія і розвиток патріотизму нерозривно пов'язані між собою. У багатьох європейських країнах існують державні програми щодо захисту та розвитку державної мови, культури, кінематографу, тощо.

Однією із складових патріотичного виховання молоді у країнах європейського союзу виступає військово-патріотичне виховання у закладах освіти, яке представляє собою організовану і цілеспрямовану діяльність держави та суспільних інститутів щодо формування особистості школяра як громадянина і патріота.

Висновки.

Аналіз наукових праць свідчить, що сьогодні питання розвитку патріотизму є досить актуальним, особливо в умовах воєнного стану.

Проаналізовані практики європейських країн та їхні нормативно-правові документи, можна констатувати, що досвіду в зазначеній сфері, може бути імплементований в українське законодавство та має важливе значення для можливостей удосконалення системи розвитку патріотизму в Україні.

Під час реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти Україні необхідно враховувати досвід провідних європейських країн світу.

Перспективами подальших наукових розвідок має стати вирішення вибору необхідних економічних і правових інструментів держави для подальшого розвитку патріотизму в Україні відповідно до сучасних реалій та потреб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: словник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. : Полтава : Полтавський вісник, 1994. 191 с.
3. Kerr D., Kiating A., Ireland E. Pupil Assessment in Citizenship Education: Purposes, Practices and Possibilities *Report of a Cidree Collaborative Project. NFER/CIDREE*, 2009. P. 117.

4. Himmelmann G. Demokratie lernen und politik lernen ein gegensatz – URL: <http://methodenpool.uni-koeln.de/mitbestimmung/himmelmann.htm>

5. Авдіянець Г., Кузякіна М. Порівняльний аналіз підходів до громадянського виховання школярів в Україні та Німеччини. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. Філософія, педагогіка, психологія. 2015. Вип. 2. С. 42-47.

6. Sliwka A. Bürgerbildung. Demokratie beginnt in der Schule. *Beltz Verlag. Weinheim und Basel*, 2008. P. 226.

7. Діденко О. Г. Зарубіжний досвід патріотичного виховання громадян та можливості його адаптації в Україні. Аспекти публічного управління. 2014. № 3 – 4. С. 52–59.

8. Sztaba M. Wychowanie patriotyczne dzis. 2015. URL: <http://www.niedziela.pl/artykul/18959/Wychowanie-patriotyczne-dzis>.

9. Ustawa z dnia 7 wrzesnia 1991 r. o systemie oswiaty. 1991. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910950425> (Last accessed: 29.12.2022).

10. Євтух Є. Б., Трощинський В. П., Галушко К. Ю. Етносоціологія: терміни та поняття. Київ, 2003. 280 с.

11. Волков В. Національно-патріотичне виховання: сучасний зарубіжний досвід для України. Вісник Львівського університету. Сер. філос.-політолог. студії. 2020. Вип. 28. С. 31-35.

12. Дзюбенко І. А. Досвід громадянського виховання країн ЄС в Україні. Український педагогічний журнал. 2018. Вип. 2. С. 16-21.